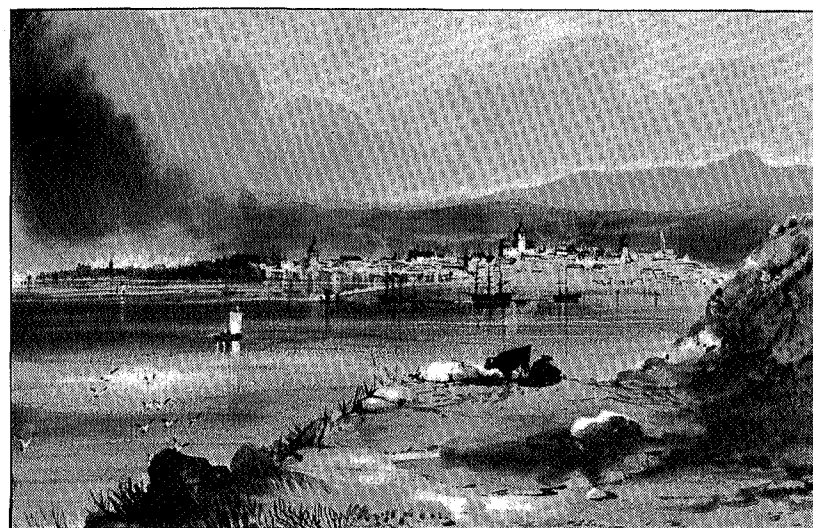

Fiskumfossen i Namdalen.

Trondhjem.

EN HUNDREÅR GAMMEL ENGELSK REISEBESKRIVELSE

TRE ENGELSKMENN'S REISER I TRØNDELAG
OG HELGELAND 1833

Utlendingers reisebeskrivelser fra Norge er et stoff som nu gjennom en årrekke har funnet flere og flere interesserte lesere og dyrkere i vårt land. Fra den rike litteratur, som finnes på dette område, har forskjellige faghistorikere og andre interesserte kunnet hente, og henter fremdeles verdifulle opplysninger om personer og forhold i vårt fedreland i tidligere tider. I riktig erkjennelse av den utenlandske reiseliteraturs kildemessige betydning — dens mange feil og misforståelser tiltross — utarbeidet førstebibliotekar *Hjalmar Pettersen* allerede for over en menneskealder siden spesial-bibliografien «*Udlændingers reiser i Norge*», trykt i Christiania 1897. Dette fortjenstfulle verk er en glimrende ledetråd for alle dem, som vil søke inn på dette literaturområde.

Mens man ved hjelp av *Hjalmar Pettersens* bibliografi med letthet kan nå den overveiende del av den trykte reiseliteratur om

Norge, hører det imidlertid til sjeldenhetene å komme over utrykte arbeider av denne art. Disse siste befinner seg jo som regel helt ukjente i privat eie og vil kun ved et ekstra heldig tilfelle komme i interessertes hender.

For noen år siden lyktes det Universitetsbiblioteket gjennom en utenlandsk antikvarbokhandel å erverve et håndskrift, som hittil hadde ligget ukjent i engelsk privateie. Ved denne erhvervelse har den eldre utenlandske reiseliteratur om Norge fått en sjelden verdifull forøkelse. For oss her i Trondhjem og Trøndelag har håndskriftet dessuten sin spesielle interesse: reisen som beskrives, har nemlig sitt norske utgangspunkt i Trondhjem, hvorfra de reisende, tre unge engelskmenn, tar videre gjennom Innherred og Nord-Trøndelag til Helgeland og polarcirkelen, for derfra å reise omtrent samme vei tilbake til Trondhjem. Fra England til Trondhjem og tilbake igjen benytter de det ennå almindeligste befordringsmiddel til sjøs, nemlig seilskib. Reisen blev foretatt sommeren 1833, altså for nøyaktig et hundre år siden.

Håndskriftet bærer titelen «*An ornithological tour on the coast of Norway in the summer of 1833*». I det overordentlig smukt utarbeidede håndskrift er det også innfelt ni vakre og gode akvareller av norske landskap, et kart og to andre tegninger. Forfatteren navngir seg ikke noe sted, likesom billedene mangler enhver signatur. Da de andre deltagere er to unge naturforskere fra Newcastle, *John Hancock* og *Benjamin Johnson*, er det lyktes overbibliotekar *W. Munthe* å fastslå at forfatteren må være *William Chapman Hewitson* (1806—1878). Etter de av overbibliotekar Munthe tilveiebragte opplysninger¹⁾ kan følgende meddeles om forfatteren: Han hadde nylig arvet en stor formue, som tillot ham å leve for sin forskning og sin samlerlidenskap, som først gikk ut på å samle egg av engelske fugler og siden på å skape den beste samling av dagsommerfugler. Han skydde intet offer, sendte i sine senere år innsamlingsekspedisjoner til Afrika og betalte over 6300 kroner for en enkelt sommerfugl. Hans samlinger er nu i British Museum. Reisen til Norge skyldtes forarbeidene til et verk

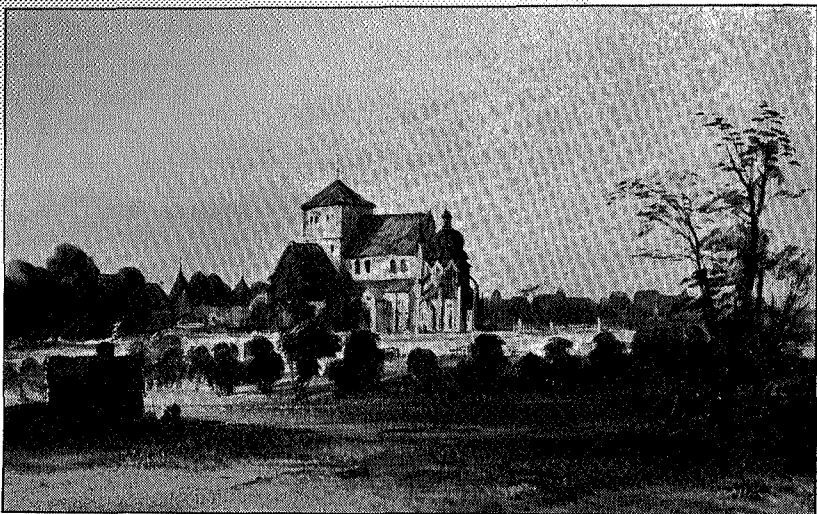
¹⁾ Overbibliotekar Munthe's utførlige omtale av manuskriptet og dets forfatter i Morgenbladets søndagsavis, lørdag 24. november 1928; dette utdrag er ialt vesentlig lagt til grunn for nærværende artikkel.

som han og brødrene Albany og John Hancock hadde planlagt om engelske fugler. Det gjaldt nu å utforske de fugler fra de britiske øer som de antok ruget i Norge, og ferden foregikk derfor tidlig på forsommeren. Resultatet var ytterst magert; de hadde aldri tenkt seg at det kunde være så sparsomt fugleliv i de norske skoger. Men turen selv blev dem alle et strålende minne. Hewitson sier i forordet, at han under skrivningen har oplevd hele turen om igjen, og det er ikke en time av den som han skulde ønske å stryke ut av erindringen. Man skal da også lete efter en reise-skildring som er så fylt av ren og opriktig naturglede; samtidig gir den et meget tiltalende billede av den norske folkekarakter.

Bleke og matte efter en ukæs storm og sjøsyke står de tre naturforskere om morgenen 14. mai 1833 på dekket av en liten engelsk brigg og ser inn over Trondhjem «med dens besynderlig utseende trehus. Alle de farverike sjøboder med sjøen vaskende om foten, stranden med sine tømmerstabler, de mørke nakne berghammere til høire, med skogholt strødd innimellem og oplivet med hvitmalt landsteder, mastene på seilerflåten i havnen og den edle gamle kirke — alt gav byen et preg av betydning og velvære som langt oversteg våre forventninger». Inntrykket holder seg da de kommer i land: Høflige tollere, elskverdige mennesker, rene stuer med brisk på gulvet og blomster i vinduene. De tre reisende har med en anbefalingsskrivelse til kjøbmann *Finne*, som de opsøker med en gang, og blir buden til hans bror «som feiret sin bryllupsdag samme aften»¹⁾.

Forfatteren gir en fornøielig liten skildring av selskapeligheten innen datidens ledende kretser i Trondhjem. Hos *Finne* er samlet et jovialt og elskverdige selskap, ialt en 40—50 mennesker. Der blir danset vals i et så uvant tempo at en engelsk dame vilde blitt syk av det, der trakteres med skårne smørbrød, og de blir nødet

¹⁾ Handelshuset Hans Wingaard Finne & Sønner, som bl. a. drev utstrakte trelastforretninger på England, eiedes efter grunnleggerens død 1830 av hans tre sønner: Ole Lund Finne, Johan Thue Finne og Paul Nicolay Finne. Den nevnte anbefalingsskrivelse må være stilet til en av de tre brødre. Når Hewitson forteller at en av brødrene feiret sin bryllupsdag samme dag (mai 1833) må dog det bero på en misforståelse eller feilerindring. Den eldste, grosserer Ole Lund Finne, var ugift. Konsul Johan Thue Finne blev gift 23. desember 1832 (med Louise Cathrine Meincke), og den yngste, grosserer og brukseier Paul Nicolay Finne, blev gift 13. august 1843 (med Anna Cathinca Emilie Roll).

Trondhjems Domkirke.

med brennevin, rødvin og punsj i en foruroligende grad. Etter at de er kommet tilbake til sitt rene og hyggelige losji blir de lenge liggende våken under de svulmende edderdunsdyner og tale om den overstrømmende vennlighet de hadde møtt på sin første dag i Norge.

De følgende dager streifer de om i Trondhjems omegn og deltar i byens selskapelighet, deriblandt i en «søndag middag», hvor damene sitter samlet nederst ved bordet. Ved hver kuvert står der en flaske rødvin, som må drikkes under måltidet, da herrene ikke blir sittende igjen bakefter «over their wine». Der skåles og takkes for maten bordet rundt, men etter kaffen forsvinner de fleste av herrene for å ta sin middagslur hjemme. Siden bydes der det tynneste «tevan» og den sterkeste kaffe, de ennå har smakt, og kortbordene settes frem. På en søndag! «How strange to an Englishman!»

De tre engelskmenns reise videre nordover fra Trondhjem gir oss et utmerket bilde av reiselivets og kommunikasjonsvesenets utvikling i de mellemliggende hundre år. Ønsket man i 1833 å besøke Nordland, hadde man ikke som nu anledning til å gå ombord i det første og beste ruteskip, som med all komfort og be-

kvemmelighet befordrer en langs kysten. Dampskibsfarten langs vår kyst var ennå i sin første vorden. Mellom Trondhjem og Hammerfest åpnedes fast dampskibsroute i 1838 med det til Norge anskaffede tredje dampskib, «Prinds Gustav»¹).

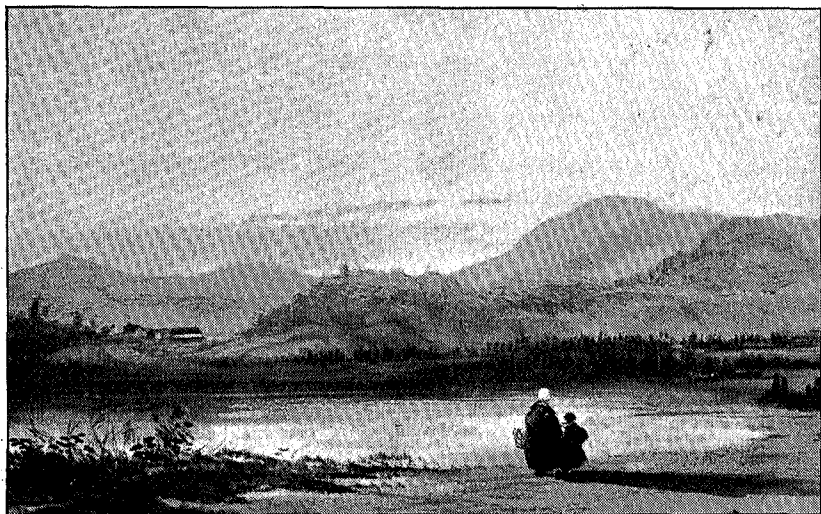
Utenom leilighetsbefordring med en jekt var de tre reisende henvist til den gamle postrute over land fra Trondhjem og nordover. Fra Trondhjem blev nemlig posten befordret over land til Namsos, og så vesentlig med båt til det såkalte Nordlands postkontor på Terråk i Bindalen. Herfra sendtes den hver fjortende dag i en åttring med tre-fire manns besetning til Bodø, og derfra hver tredje uke til Tromsø, Alta og Hammerfest. Før dampskibsfartens tid og selv etter at denne var kommet igang, blev overlandsruten fra Trondhjem og nordover meget benyttet. I det svenske kartverk «Karta öfver Landsvägarna uti Sverige och Norge etc.» av C. F. Ström, utgitt på J. L. Brudins Bokhandels forlag, Stockholm 1846, er Terråk ved bunnen av Bindalsfjorden det nordligste punkt i forbindelse med det norske veinett²).

Denne kombinerte kjøre- og båtpostrute til Nordland kom engelskmennene til å følge, men første måtte de i Trondhjem treffe omfattende forberedelser. Blandt annet måtte de ha med en fører og tolk til reisen, og som sådan lyktes det dem å få skipper Blytt³). Den 21. mai setter den eiendommelige ekspedisjon sig i bevegelse utover Innherredsveien. I spissen en skyssgutt med en kjerre til den vidtløftige bagasje, hvoriblandt krutt og preserveringskrukker tilstrekkelig for hele Norges fuglefauna, derpå tolken og så de tre engelskmenn, hver utstyrt med rifle, insekthåv og botaniskasse. Deres første nattekvarter er *Hell*, det gamle skyss-skifte hvis navn nu er gått over til jernbanestasjonen, et navn som jo

¹) Staten anskaffet, som bekjent, de første dampskib til vårt land og underholdt i henved femti år dampskibsfarten på kysten. De to første norske dampskib var «Constitutionen» og «Prinds Carl», som i 1827 blev satt i rute henholdsvis mellom Kristiania og Kristianssand S. og Kristiania—Göteborg og Köbenhavn. Det tredje norske dampskib var «Prinds Gustav», som i 1838 begynte rutefarten mellom Trondhjem og Hammerfest; ruten underholdtes til å begynne med og i mange år kun i sommerhalvåret.

²) Nordlands postkontor blev i 1845 flyttet til Ottersøy i Nærøy, nær dampskibsanløpsstedet Rørvik. Landveisforbindelsen til Terråk tapte da sin postale betydning og blev ikke vedlikeholdt lenger.

³) Skipper, senere kjøpmann i Trondhjem *Wilhelm Koren Blytt* var prestesønn herfra og bror bl. a. av den bekjente botaniker, professor Mathias Numsen Blytt.

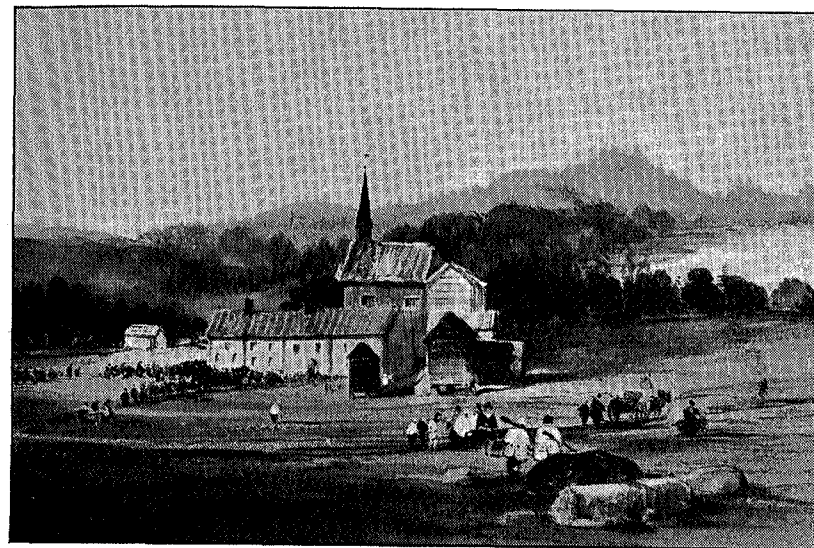

Fra skysskiftet Hammer (Nord-Trøndelag).

alltid vekker engelsktalende turistens største forundring. De tre engelskmenn er meget glad over neste morgen ikke å våkne i de gamle grekeres underverden og bli satt over Styx av den gamle Charon, men å bli rodd over elven av en vakker, blåøiet nordmann.

Fra Hell kjører de til Forbord, hvor de beundrer utsikten fra Forbordkampen, som de dog finner overtreffes av utsikten fra fjellovingangen til den følgende skyss-stasjon, Vordal i Åsen.

Dag efter dag snegler så ekspedisjonen sig videre nordover og prøver de norske landeveier og skyss-skifter både på godt og ondt. Efter våre dagers begreper og fordringer var jo datidens befording ovenmåte langsom. Veiene var dryge og tunge og de reisende måtte tåle hyppige og lange opphold på skyss-stasjonene når hestene skulde utskiftes eller hvile. Våre tre engelskmenn beklager sig imidlertid ikke over den langsomme befording, som passet formålet for deres reise. De fikk herunder glimrende anledning til å foreta ornitologiske undersøkelser og ikke minst glede sig over den norske natur, som stadig gir dem grunn til begeistrede utbrudd. På reisen har de jo dessuten mange andre opplevelser, som må noteres. De treffer en flokk løytnanter fra Rinnleret som kapp-

Kvam kirke.

kjører i karioler, morer sig over norsk eksersis på Steinkjer og ser norsk søndagsliv på kirkevollen i Snåsa. Her traff de også den første mann som viste noen forståelse av reisens formål. Det var den gamle sogneprest *Jens Rynning* (1778—1857), en av de beste typer på opplysningstidens prester i Norge. Han får dem overtalt til å ta en avstikker op til en seter oppe i fjellet, hvor de kommer i lag med bjørnejegere og bestiger et snefjell.

Ferden går videre over Snåsaheia til Grong, med en ny avstikker til Fiskumfossen, derfra over Høilandet, Kongsmo og Foldereid til Terråk i Bindalen, hvortil de ankommer søndag 9. juni. De hadde da vært ikke langt fra tre uker underveis fra Trondhjem. På Terråk finner de den mest komfortable og smukke bolig. Her var også handelsted. Proprietærgodset og handelsstedet Terråk eiedes dengang av familien *Knoph*; ved siden herav hadde familien også hatt bestyrelsen av Nordlands postkontor. Efter at de i flere uker hadde måttet overnatte på skyss-skiftene, som nok i flere henseender kunde la meget tilbake å ønske, virket det velgjørende å komme til proprietærfamilien på Terråk, hvor de blev budt all bekvemmelighet. De hvilte da over her i tre døgn før de

Snåsen.

onsdag 12. juni begynner sjøreisen videre nordover langs Helgelandskysten.

På Terråk leier de en båt med tre manns besetning, og så begynner ro- og seilturen om Leka og Kvaløy til Sømnes, Torget, Brønnøy, Sallhus, Vega, Bjørn, Lovång, Dønna, Hestmannøy, Nesna, Selsøy til Rødøy. Vi kommer innom mange handelssteder og embedsgårder, men dessverre gir beskrivelsen få stedsnavn og absolutt ingen navn på personer nordenfor Trondhjem; dem må leseren selv supplere fra andre kilder. De er meget imponert over tjenerholdet på de store handelssteder; men de forstår ikke hvad nytte man har av det: Husets damer går så allikevel med i kjøkkenet og ved middagsbordet. De klager også over at pikene ugenært gikk ut og inn gjennom deres værelse «når vi vilde klæ oss av og på eller når vi var halvveis mellom begge deler(!); men i Norge er de aldri nøie på .det i slikt. Herrene var meget glad i å drikke punsj eller røke langpipe, «den evige nydelse i dette land», og forresten noen svin til å spytte. Damene var meget glad i å danse, og når de manglet kavalerer, danset de innbyrdes. Forøvrig hadde de meget lett for sprog og en sjelden evne til straks å anvende engelske ord de hørte for første gang.

Bjørn i Helgeland.

Nordlands natur gjør et sterkt inntrykk på de reisende. Da de er kommet over polarcirkelen efter henved en måneds sjøreise, bestemmer de sig allikevel til å vende om «og gjøre Rødøy til grensen for vår fremrykning mot nordpolen». Nye «engelske» fuglearter mente de ikke å finne lenger nord.

På veien sydover igjen bestiger de toppen av *Hestmannen*. I øst snøfjellene inne på fastlandet, i vest oseanet, og nord for dem et utsyn over tusen øer i midnattsolens stråler. «Jeg vil underkaste mig ukers savn for igjen å oppleve et slikt utsyn. Aldri vil jeg glemme den betagende, uutsigelige følelse av fryd. Det var en trolldomsaktig nyhet over sceneriet».

Fra Terråk tar de atter landeveien fatt, men denne gang går ruten over Namsos og Namdalseidet. De får beskrevet lakserikdommen i Namsens vassdrag, og Hewitson gjør utførlige notater fra dette, de senere engelske sportsfiskeres så yndede doméne.

Da de den 6. juli kommer til Steinkjer, føler de sig til sin egen forundring nesten som hjemme. Men de blir målløse over den forandring i naturen, som er foregått siden sist. De finner Trøndelagen i full sommerprakt, alt blomstrer som i Edens have.

Den 10. juli er de tilbake i Trondhjem, hvor de nu opholder sig en ukes tid, mens de venter på skibsleilighet tilbake til England. De blir endel skuffet over ved slutten av turen ikke å få anledning til å øke sine insektbeskrivende samlinger og foreta entomologiske ekskursionser i Trondhjems omegn. De trekkes til gjengjeld inn i hele hvirvelen av sommerselskapelighet på landstedene og storgårdene rundt byen, takket være deres konneksjoner i familien Finne. Flere av storgårdene imponerer dem sterkt, men særlig begeistret blir de over grosserer *Just Meincke's* landsted *Devle*, som de, til tross for at den nye bebyggelse her ennå ikke var helt ferdig, omtaler som den vakreste bygning de hadde sett i Norge¹).

Hewitson og hans to ledsagere tar imidlertid også selve byen nærmere i øiesyn, besøker museet (Videnskapsselskapets samlinger, som dengang var i Katedralskolens bygning), blir kjent med byens velgjørenhets-institusjoner og beser de mere bemerkelsesverdige byggverk m. v. Trondhjems gamle trebebyggelse finner de eiddommelig og interessant, og blandt byens bekjente «tre-palasser» vekker Stiftsgården og de to klubbhus deres spesielle oppmerksomhet. De to klubbhus er «Harmonien»s bygning og Borgerklubbens senere brente bygning i Kjøbmannsgaten. Av «Harmoni»s bygning gjengis en omhyggelig utført helsides blyantskisse, som vi blir Hewitson's reisebeskrivelse meget takknemlig for. Det er nemlig *den eneste bevarte spesialtegning* av denne kjente gamle trondhjemske bygning i dens opprinnelige skikkelse²).

Hewitson slutter sin reisebeskrivelse med en oversikt over de nye arter av fugler de hadde erhvervet. Utbyttet var magert, men om deres glødende ornitologiske forventninger var blitt skuffet, så hadde de dog lært meget både i retning av å identifisere og å op-

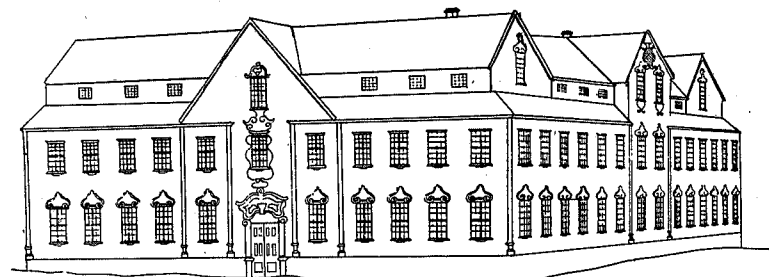
¹) Grosserer Just Meincke hadde overtatt Devle etter farén, som kun benyttet den som avlsgård. Etter at Meincke fra utgangen av året 1829 hadde trådt ut som leder av familiens gamle handelshus i Trondhjem, lot han Devle bebygge på nytt, anla park m. v. Just Meincke var gift med *Glenorckey Sinclair*, av en kjent skotsk familie. Hewitson anfører at Meincke «had married an Irish Lady».

²) «Harmoni»s eksteriør undergikk senere i århundret gjennomgripende forandringer. I 1843 blev således det gamle mansardtak av hensyn til brandsikkerheten erstattet med det nuværende rette skråtak; ved denne forandring kom fasadens spissformede gavler bort. De opprinnelig smårutede vinduer blev senere utskiftet med de nuværende fire-delte o.s.v.

klare punkter, som det hittil hadde hersket uenighet om. Derfor så han allikevel tilbake på turen med en tilfredshet som ikke fordunkles av en eneste ubehagelig opplevelse. «Fra hver klasse av folket blev vi møtt med den opriktigste elskverdighet og fra offiserer i hær og flåte med en fribåren urbanitet, som de også viste sine landsmenn, og som virket så meget mere slående på oss når vi sammenlignet dem med våre egne. Hos de lavere klasser, fattige og dårlig ernært som de var, så vi aldri annet enn glad tilfredshet, som vi måtte beundre. Hederlige var de i høieste grad: Skjønt vi førte med oss mange ting, som måtte friste dem sterkt, mistet vi aldri noe. De er indolente. Hvis de har nok for idag, tenker de ikke på den dag imorgen».

I ovenstående kortfattede utdrag av Hewitson's reisebeskrivelse har vi vesentlig omtalt formålet for de tre engelskmenns reise for hundre år siden og hvordan man reiste i de dager. Omtalen herav ligger jo nærmest innenfor rammen for Turistforeningens årbok. Men selvsagt inneholder også Hewitson's reisebeskrivelse en rikdom av opplysninger som har interesse for Trøndelags og Helgelands lokalhistorie og topografi. Sådanne opplysninger får imidlertid bli forbeholdt spesialarbeider av denne art.

Olaus Schmidt.

«Harmoni»s bygning, Trondhjem.